

Küreselleşme: Büyük Hayâl Kırıklığı mı?*

Enrico Colombato**

Küreselleşme: *Büyük Hayâl Kırıklığı*, eğlenceli ve insanı düşünmeye teşvik eden bir kitap. Bu kitap, belki de son birkaç yıl içinde küreselleşmeye karşı gerçekleştirilen en okumaya değer, en iyi tanımlanan ve en ustaca tasarlanmış bir saldırı mahiyetindedir. Her ne kadar yazar, küstah bir tavır içinde, oldukça dogmatik bir bakış açısıyla, hilekârlık üzerine kurulu olduğuna inandığı serbest piyasa ekonomisine saldırırsa da, aslında ifade tarzı basittir ve bu nedenle olsa gerek geniş bir okuyucu kitlesine hitap eder. Fakat onun bu tarzı aynı zamanda aldatıcıdır da. Yazar bir yandan zamana vurgu yapıp, piyasa ilkeleri ve genel olarak küreselleşmeye karşı yaptığı saldırıyı azaltmazken, diğer taraftan neredeyse her sayfada Keynesyen siyasa üretimini (para basma ve borç ödeme) savunur.

Bu, mükemmel bir dünya arayışında olan bir okuyucu için oldukça eğlenceli bir kitaptır ve bireyler hata yaptığı için, diğer insanlara, onun yaşamına müdahalede bulunma hakkının verilmesinin daha mantıklı olduğuna inanan iyi niyetli küreselleşme karşıtlarının düşünceleriyle tutarlılık gösterir. Başka bir ifadeyle, Stiglitz kötü siyasaların hem ulusal hem de küresel ölçüde, bilgili kişilerce saptanan siyasalarla azaltılabileceğine kuvvetle inanır. Uluslararası

* "Joseph Stiglitz. Globalization and It's Discontents", *Journal of Libertaion Studies*, Vol:18 No:1, Winter 2004, pp. 89-98.

** İktisat profesörü, Turin Üniversitesi.

ekonomik kuruluşlar düzgün bir biçimde çalışmadığında, bu kurumların yeniden şekillenmesi, daha şeffaf, insanlara karşı sorumlu ve özel çıkarlara daha az bağımlı hâle getirilmesi gerektiği görüşündedir.

Yazar, ulusal liderlerin genel olarak halkın refahını gözettiğine inanır. Aynı zamanda IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, küresel fenomenlerin “insanî yüzlerini” korumasını ve bir şeyler ters gittiğinde ulusal politikacıların yetkili makamda bulunan kişilerce desteklenmesini sağlaması gerektiğini düşünür. Yine de ortaya konan bu düşünceler içinde iktisadî mantığa rastlamak oldukça zordur (özellikle kitabın son bölümüne bakınız). Bununla birlikte, bazı okuyucular, kitabın mantığını da sorgulayabilir. Takip eden sayfalarda bu düşünceler tartışıldıkça sözünü ettiğimiz şüpheler haklılık kazanır.

Kitabın önsözü, ilk örneği teşkil ediyor. İktisat bilimine yaptığı temel katkılar hakkında muhtemelen bilgisiz olan insanları bilgilendirme hususuyla oldukça ilgili olan 2001 yılı Nobel ödülü sahibi Profesör Stiglitz, Clinton yönetimine katıldığı 1993 yılında, gerçek dünyaya ilişkin konularla daha fazla ilgilenmeye başladığını açıklıyor. Stiglitz, daha sonra kariyerine, baş ekonomist ve başkan yardımcısı olarak Dünya Bankası’nda devam etmişti. Yazar, bu kitabın, karar alma süreçlerinin genellikle politikadan ve ideolojiden etkilendiği neticesine vardığı bu önemli tecrübelerin bir ürünü olduğunu iddia ediyor. Yönetimden yoksun bir küreselleşmenin özellikle az gelişmiş ülkelerde genellikle tahrip edici sonuçların doğmasına yol açtığının farkına vardığını belirtiyor.

Mamafih, ilginç bir biçimde kitabın temel argümanı, küreselleşen bir dünyada ideoloji, politika ve iktisadî faaliyetler arasındaki nedensel bağın bir analizi değildir. Bunun yerine yazar, hem Batılı ulusal hükümetler hem de uluslararası organizasyonlar tarafından yapılan kötü siyasalar üzerinde duruyor. Stiglitz, küreselleşme ve yanlış siyasa yapımı arasında doğrudan nedensel bir bağ olduğunu tespit eder ve küresel iktisadî bir yönetim için uygun kurallar önererek kitabı sonuçlandırır. Stiglitz’e göre, bu kurallar, âdil olmalı ve bir uzlaşma ortamı yaratmalıdır. Bu kurallar, demokratik bir süreç içinde tasarlanmalı, böylece sosyal adaleti temin etmeli ve toplum içinde herkesin ihtiyaçlarını karşılamalıdır.

Stiglitz’in öne sürdüğü tez, tutarlı bir teorik çerçeve içinde geliştirilmiyor. Aksine, yazar, IMF ve Amerikan Hazinesi tarafından uygulanan kötü ekonomi ve siyasalara örnek teşkil eden, örnek olayların bir listesini ortaya koyuyor. Bu sebeple, sonraki paragraflarda, Stiglitz tarafından ortaya atılan temel

Piyasa

meseleler yeniden gözden geçirilecek, öne sürdüğü en önemli argümanlara dikkat çekilecek ve olgusal ve metodolojik problemler üzerinde durulacaktır, ki bunlar aslında ortaya konan çok sayıda varsayıma eş değerdedir.

Serbest Piyasa Hakkında Politik Olarak Doğru Olan Yanlış Anlamalar

Kitabın büyük bir bölümünde (meselâ birinci bölüm), yoksulluk ve küreselleşme üzerinde duruluyor. Stiglitz, açıkça yoksulluğun, küreselleşmenin bir sonucu olduğunu söylemiyor. Aksine, dokuzuncu bölümde, sorunların tümünün kökeninin küreselleşmenin bizatihi kendisi değil, idare edilme şeklinden kaynaklandığını ifade ediyor. Küreselleşme sürecine yön verenler ana akım iktisatçılar olduğu için, özellikle az gelişmiş ülkelerde insanlar yanlış yola saptırılmıştır. IMF ve Amerikan hükümeti de dahil olmak üzere, küreselleşme siyasaları ve ortaya çıkardığı kurumlar, bu ülkelerin bütününe büyük krizlere ve facialara sürükleyen çok sayıda şoku körüklemiştir. Bu yüzden, yazara göre, boş vaatler vererek az gelişmiş pek çok ülkeyi liberalizasyon yolunda intihar niteliğinde adımlar atmaya zorladığı için, Batılı küreselleşme yanlıları, bu tip başarısızlıkların suçunu üstlenmelidir.

Esasen Stiglitz, kitabın hiçbir yerinde asla tam olarak “küreselleşme” terimiyle ne kastettiğini açıklamıyor. Serbest piyasa perspektifinden bakıldığında, küreselleşme küresel ölçüde mevcut bulunan fırsatlar arasından seçim yapma özgürlüğü anlamına gelir: Mal satın alanlar, satın alma güçlerini maksimize etmekte; satıcılar ise tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılama ve kullandıkları kıt kaynakların karşılığını ödeme yolunda birbirleriyle rekabet etmekte özgürdür. Başka bir ifadeyle, küreselleşme, alıcılar için açık fırsatlar dünyasını ve satıcıların imtiyazlı konumunun sonunu simgeler. Bu yüzden, küreselleşmenin, seçim yapmalarına izin verilenler ve alıcıların ihtiyaçlarını başarılı bir biçimde tatmin edenler için bir ilerleme olduğu belirtilir. Fakat küreselleşme, seçim yapamayanlar için –az çok fedakâr siyasa yapıcılar onlar adına karar verir– hiçbir şey ifade etmez, hatta belirli imtiyazlara sahip olanlar için zararlıdır.

Mamafih, yukarıda bahsedilenlerin hiç biri Stiglitz’in düşüncesiyle bağdaşmaz. Stiglitz’in bakış açısından, küreselleşmenin neo-klâsik düşünürler, uzmanlar ve seçilmiş bürokratlarla eş değerde tutulan serbest piyasa fundamentalistleri tarafından ortaya atılan bir vaatten başka bir şey olmadığı tahmin edilebilir. Bu görüşle tutarlı olacak şekilde, yöneticiler neo-klâsik danışmanların tavsiyelerine uyduktan sonra bir ülke ne zaman kalkınma yolunda başarısız olsa, küreselleşmenin başarısız olduğu varsayılır. Küreselleşmenin

bu tuhaf tanımı bir kez kabul edildiğinde, bu kitap, neo-klâsik çalışmaların yanlışlıkları ve yaygın suç faaliyetleri için gösterilen mazeretler hakkında öğretici bir rehber olarak algılanabilir. Stiglitz'in Rusya'da meydana gelen kriz hakkındaki ifadeleri (bölüm beş) buna iyi bir örnektir.

Bununla birlikte, yazar neo-klâsik siyasa yapımının çözümünün kendilerini tam istihdam sağlamaya adanmış sorumluluk sahibi ve alturist politikacılar tarafından gerçekleştirilen bir çeşit patarnalist Üçüncü Dalga olduğunu iddia ettiğinde tartışma sorunlu bir hâl alır. Stiglitz, küreselleşmeyi neo-klâsik görüşle eş görerek bir hata yapmış olduğu ihtimalini göz ardı eder. Ana akım iktisadın alternatifinin, daha donanımlı ve yaygın bir yönetim yapısı değil, Mises'in ifadesiyle, seçme ve seçmeme özgürlüğü olduğu gerçeğinden tamamen habersiz gibi görünmektedir. Bu farkında olmayış, hem yazarın krizlere getirdiği yorumları hem de ne yapılması gerektiğine ilişkin görüşlerini tanımlar.

Temel yanlış anlamalar, kitabın daha ilk sayfasından itibaren belirtmeye başlıyor. Serbest sermaye hareketlerinin ve serbest ticaretin, dünyanın büyük bir bölümündeki hayat standardını artırdığını biliyorken, Stiglitz, küreselleşmenin yaşandığı dönem boyunca toplum içindeki fakirliğin azalmadığını belirtiyor. Ama hayat standartlarının durgunlaştığı ve insanların fakirlik ve iç savaş yüzünden öldüğü pek çok az gelişmiş ülkede, küreselleşmenin veya daha genel anlamda ekonomik serbestliğin nadiren etkisinin görüldüğünü okuyuculara anlatmayı unutuyor. Sömürgeciliğin ortadan kalkmasından bu yana, Afrika'da iktisadî büyümenin başarısız olmasından dolayı küreselleşmeyi sorumlu tutmak yalnızca basmakalıp ve yanlış bir görüş değil, aynı zamanda saçmadır da.

Stiglitz kendi serbest piyasa anlayışının kurbanı gibi görünmektedir. Serbest piyasa iktisadının, bireylerin gönüllü olarak gerçekleştirdiği faaliyetlerine siyasî sürecin müdahalesini engellemek olduğunu bilmek için iktisat alanında doktora derecesine sahip olmaya gerek yok. Eğer piyasa güçleri özgür bırakılır, ama politika yapıcıları bu özgürlüğü engellerse veya imtiyazlar ortadan kalkmazsa, sistem er ya da geç yıkılır. Yine de kitapta hâlâ bu temel konular göz ardı ediliyor ve açık bir nedensellik, çok sayıda farklı serbest piyasanın olduğu varsayılarak sorun aslında bütünüyle ortadan kaldırılıyor (bölüm dokuz).

Nihayetinde, kitap, gelişmekte olan dünyada var olan bütün kötülüklerin Batılıların bugünkü ve geçmiş dönemdeki davranışlarının neticesi olduğu yönündeki iyi bilinen argümanla aynı çizgide ilerliyor. Meselâ, Stiglitz'in görüşüne göre, Batılı küreselleşme taraftarları, az gelişmiş ülkeleri ticaret sınır-

Piyasa

lamalarını azaltmaya zorlamış ve hassas üretim yapılarını yok ederek, de facto olarak devasa boyutlarda ticaret açığı yaratmıştır. Bu, terminoloji ile ilgili veya mantıkta var olan bir sorundan ziyade yanlış uygulanan bir ekonominin neticesidir. Bu arada, döviz kuruna ne olduğu da merak edilir. Serbest ticaret (ve küreselleşme), ithalatta rekabet eden sanayiler gibi kaybedenlerin ve ihracatçılar gibi kazananların olmadığı bir oyundur. Diğer bir ifadeyle, karşılığını ödeyecek kadar ihracat yapmadıkça, ithalat yapamazsınız. Dolayısıyla, sabit oldukları ve yerli para değiştirilebilir olmadığı için veya belki de dış yardımın, ucuz ithal ürünlerinin ülkeye girmesini sağladığı için döviz kurları yeterince değer kaybetmemiştir.

Doğru cevap ne olursa olsun, küreselleşmenin sabit döviz kurlarıyla ve değiştirilebilir olmayan paralarla hiçbir biçimde ilgisi yoktur. Eğer Batı, fakir ülkelerin liderlerine çok fazla yardımda bulunduğu için suçluysa –ki büyük ihtimalle bu doğrudur- Stiglitz bunu ifade etmelidir, ama etmiyor. Aslında yazar sabit döviz kurlarının yanlışlıklarından bahsettiği zaman, bunları, küreselleşme taraftarlarının tutarsızlıklarına atfediyor. Batı korumacılığı hiç şüphesiz, üçüncü dünya ülkeleri için hayatı kolaylaştırmamıştır, ama korumacılık küreselleşmenin tam zıttıdır. Korumacılığa karşı en iyi siyasanın, insanî ve iyi donanımlı bir yönetimle birlikte merkezî plânlama olduğunu iddia etmek yanlıştır.

Örnek Olaylar

Küreselleşmenin, IMF ve bir bakıma da Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü tarafından dayatılan reçetelerin bir sonucu olduğunu iddia ettikten sonra, kitabın geri kalan kısmı, büyük oranda bir dizi anekdotu ve örnek olayların değerlendirmesini içeriyor. Stiglitz bir yandan, IMF'nin meselelere gözlerini kapayan bürokratlarından, Dünya Bankası'nın pişman ama zayıf bir konumda bulunan çalışanlarından ve komünizmle savaşan ama bu arada da demokrasiyi unutan açgözlü Amerikan şirketlerinden bahsediyor. Bu arada bizler de, Amerika'nın içinde bulunduğu ekonomik sorunları çözmek için akademik dünyadan nasıl ayrıldığını ve bunu gerçekleştirdikten sonra dünyadaki fakirlik sorununu çözmeye karar verdiğini anlatan yazarın kendisiyle tanışıyoruz. Okuyucuların daha sonra fark ettiği gibi, yazar daha sonra hayal kırıklığına uğramış, ama neredeyse hiçbir yardım görmeksizin IMF sömürgeciliğini durdurmak için çok daha büyük bir azimle savaşmıştır.

Stiglitz'in ortaya koyduğu örnekler ikna edicidir ama bir bakıma geçersiz ve yanıltıcıdır. Örnek verdiği olayların konuyla hiçbir ilgisi yoktur, çünkü

neo-klâsik inşacılığı küreselleşmeyle eş anlamlı düşünmek büyük bir hatadır. Bunlar aldatıcıdır, zira meselâ Etiyopya’da sermaye piyasalarının serbestliğini savunmanın müşterilerine yeteri kadar iyi kredi koşulları önermeyen yerel bankalara zarar verebileceği reddedilemeyecek bir gerçek olmasına rağmen, çiftçilerin bunun neticesinde kötü bir duruma düşecekleri sonucuna ulaşmak yanlışır. Maalesef, bu retoriksel strateji kitapta sürekli tekrar edilen bir konudur.

Stiglitz, IMF tarafından önerilen kalkınma stratejilerine yönelik çeşitli örnekler ileri sürüyor. Stiglitz’in açıkça ortaya koyduğu tez, IMF’nin önerilerini reddeden ülkelerin başarılı olduğudur. Kitapta yer alan bir örnek, tesadüfi bir biçimde İktisadî Özgürlük Endeksi’nde nispeten yüksek bir seviyede bulunan (Etiyopya’nın üstünde) Botswana’dır (ikinci bölüm). Diğer bir örnek ise Çin’dir (üçüncü bölüm). Botswana’nın, IMF politikalarını ve zorlamalarını geri çevirmekte haklı olduğunu veya Çin’in sahip olduğu politik gücün hiçbir IMF bürokratisiyle karşılaştırılmayacağı reddetmek zordur. Fakat Botswana örneği, ülkenin elde ettiği başarının sebebinin sosyalist plânlama, dayatılan regülasyonlar, korumacılık veya bürokraside görülen genişleme olduğunu göstermez. Bununla birlikte, hiç kimse Çinli liderlerin, son yirmi yılda daha ileri regülasyonlar uygulayarak ve merkezî bir plânlama sürdürerek başarı kazandıklarını iddia edemez.

Aslında Stiglitz de bunu iddia etmiyor. Daha önce de bahsedildiği gibi, küreselleşmenin bizatihi kötü olduğunu söylemiyor. Yazar, basitçe, gerekli ön koşullar sağlanırsa, sınırların açılmasının yararlı olabileceğini ve iyi yönetimlerin arzu edilen şeyleri yapabileceğini belirtiyor. Ne zaman serbest piyasa projeleri başarısız olsa, Stiglitz, bunun açıklamasının, iyi siyasetçileri çok kısa bir süre içinde konu hakkında görüşmeye başlamaları yönünde zorlayan IMF ve Amerikan Hükümeti’nden başlamak üzere, Batının iktisadî ve siyasî müdahalesinde yattığı yönünde acele bir sonuca varıyor. Bunun sonucunda, kamu görevlileri yozlaşmış, iş sahaları yok edilmiş ve ithalata getirilen kolaylıklar, yabancı bankacılar ve yüksek faiz oranları kalkınmanın önünü tıkamıştır. Nihayetinde, bazı örneklerde iç savaşların ortaya çıkmasına yol açan toplumsal gerilimler baş göstermiştir.

Siyasalar

IMF politikalarının altında yatan iktisadî mantık, kitabın büyük bir bölümünün konusunu oluşturuyor; zira yazar, sık sık özelleştirme, liberalizasyon, yabancı yatırım, toplumsal gerilimler ve yoksulluk konuları üzerinde duruyor.

Piyasa

Burası yazarın, kitaptaki temel hedefi olan neo-klâsik iktisadın bu alanlardaki eksikliğini ayrıntılarıyla tartışmak için doğru bir yer değildir, bu yüzden Stiglitz'in ortaya koyduğu temel noktalar üzerinde durmak yeterli olacaktır. İlk olarak, yazar, büyük orandaki hükümet müdahalesi kötü olsa da, yeniden şekillenmiş uluslararası kurumlar tarafından tam olarak bilgilendirilir ve aydınlatılırsa, bir hükümetin çok sayıda iyi işi gerçekleştirebileceğini belirtir. İkinci olarak, Stiglitz'e göre, piyasa mükemmel sonuçlar ortaya koymaz; dolayısıyla düzgün işleyen kurumlar olmadıkça, adalet uygulanmadıkça ve tam istihdam sağlanmadıkça serbest piyasa ekonomisi düzgün bir biçimde çalışmaz. Üçüncü olarak, yazar, IMF'nin esasında standart Keynesyen prensipleri takip etmek suretiyle ekonomik şartları iyileştirmek için oluşturulduğu, fakat daha sonra görünmez el idealiyle/rüyasıyla amacından saptırıldığını iddia eder. Yazara göre, IMF, esas/orijinal ve gerçek misyonuna ulaşmak yerine, sonunda batı finansal kapitalizmi ve baskı gruplarıyla ortaklık içine girmiştir.

Okuyucuya bir kez daha bu konuya dair çeşitli örnekler verilir:

- İthalatın dış yardımla ödendiği ve döviz kurlarının geçersiz olduğu serbest ticaret.
- Büyük ihtiyaç duyulan yardım ödeneklerini tehlikeye düşürecek ve borçluların edindiği kötü şöhretin ve yanlış borç alma kararlarının sonuçlarına maruz bırakacak olan serbest sermaye piyasaları.
- Yetersiz veya kötü alanlarda yatırım yapan üreticiler için âdil olmayacak ücret serbestliği.

Bu argüman, Güneydoğu Asya ve Rusya'da meydana gelen krizlerin ayrıntılarıyla açıklandığı ve tedrici Keynesyen dönüşümün erdemlerinin IMF tarzı şok terapilerin ortaya çıkardığı kötülüklerle karşılaştırıldığı, kitabın dört ile yedinci bölümleri arasında daha da geliştiriliyor. Bu noktada, Stiglitz'in yaklaşımının okuyucuyu artık şaşırtmaması gerek. Asya örneğini ele alalım. Stiglitz'in görüşüne göre, Güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomileri, Batının, sermaye piyasalarını dışa açılmaya zorlamasına kadar iyi işliyordu; bu durum, Asya mucizesini yok etti ve yazarın Büyük Buhran'dan beri en büyük ekonomik kriz olarak tanımladığı bir krizin oluşmasına sebep oldu.

Mamafih, bunun aksini iddia eden bazı göstergeler bulunmaktadır. Stiglitz, Endonezya'yı, Kore'yi ve Tayland'ı bu yıkımı göstermek için ortaya koysa da, iyi bilinenmiş okuyucu, 1997 krizinin patlak vermesinden beş yıl sonra, 2002 yılında, bu üç ülkedeki GSMH'nin kriz öncesi dönemin sırasıyla %99, %124 ve %105 katına çıktığını hatırlar. Bahsedilen bu durum bir domino etkisi

yaratmış, 2002 yılında, gelişmekte olan Asya'nın GSMH'sı krizden hemen önceki dönemden %33'lük bir yükselme göstermiştir.¹

Bu rakamları boş verin. Stiglitz, IMF'nin tüm bu hikâyenin dışında tutulması gerektiğini söylerken haklıdır, ama bu ülkelerin IMF'nin müdahalesinden önce iyi durumda olduklarını ve IMF'nin krizin ortaya çıkmasını hızlandırdığı yönündeki sözleri ile büyük bir yanılığın içinde olduğunu göstermektedir. Esasen eğer sağlıklı koşullara sahiplerse, neden spekülâtorler bu ülkelere hücum etti. Meselenin aslı, küreselleşmenin ekonomik tahrifat meydana getirdiği ve görevlerin kötüye kullanımına yol açtığı, ama bu tahrifatlar oluştuğunda IMF'nin bunların etkisinin ortaya çıkmasını geciktirdiğidir. Stiglitz'in savunduğu yeniden dağıtımcı uygulamalar geçici olarak işe yarar görünebilir, fakat bu tamamen bir göz boyamadan ibarettir ve Asya krizinin ortaya çıkardığı gibi, hasta sistemi iyileştirmez. Bu göz boyama oyununu ilk önce IMF'nin oynaması ve ardından, borç verenlere ödemek için fonlar sağlaması acı vericidir.

Bunun yerine yazar, Batının finansal çıkarlarına hizmet ettiği ve adaleti –her ne kadar okuyucu adaletin açık bir tanımını kitapta bulamasa da– göz ardı ettiği için IMF'yi suçlar. Okuyucu yalnızca üçüncü ve dördüncü bölümlerde, Stiglitz'in adaleti, toplumsal sözleşmenin temel unsurlarından biri olarak tanımladığı –diğer unsur da tam istihdamdır– üstü kapalı ifadeler bulacaktır. Yazar, ne bu sözleşmenin kim tarafından ve nerede imzalandığını açıklama zahmetine girer ne de içinde ne yazdığını belirtir. Buna rağmen, yazar için şurası çok açıktır ki, hükümetler adaleti gözetmeyerek sözleşmeyi ihlâl etmişlerdir, dolayısıyla insanların şiddet içeren davranışları neredeyse haklılaştırılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Stiglitz, gelir transferlerinin bazı kişilerin diğer insanlara verdiği zarardan ziyade, temel insan haklarından biri olduğuna ikna olmuştur. Dolayısıyla, IMF ve Washington ortaklığı, ulusal hükümetleri toplumsal sözleşmelere aykırı davranmaya zorladığı için suçludur.

Genel Meseleler

Eğer okuyucu yazarın konunun ahlâkî yönüne kayışını bir kenara koyarsa, esasen, kitapla ilgili temel sorunun uluslararası kuruluşların (özellikle IMF'nin) ve Amerikan hükümetinin iktisadî uygulamaları ve politikalarıyla ilgili olduğu görülür. Stiglitz yine küreselleşmeye dair çok az şey söyler ve söyledikleri tartışmaya açık bir zemine oturur. Küreselleşme, deregülasyon

¹ Uluslararası Para Fonu (IMF), *Dünya Ekonomik Görünümü* (Eylül, 2003), istatistiksel ek: "Çıktı".

ve düşük vergilendirmeye ilgilidir. Bunlar, son otuz yılda IMF'nin pek çok politikasının ve makro düzeydeki yardım plânlarının esas unsurları olan, aktif merkez bankacılığı, sabit döviz kurları ve yüksek vergilendirmeye aynı şey değildir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yazar, bu farklılığı göz ardı eder ve üç temel tez öne sürer: Birincisi, uluslararası kuruluşların neo-klâsik reçeteleri uygulamaya çalışarak yanlış bir iş yaptıklarıdır. Bunlar, pek çok gelişmekte olan ülkedeki ekonomik şartları daha da kötüleştirilmiş, Batıdan, özellikle de Amerika'dan gelen her şeye karşı düşmanca duyguların oluşmasına yol açmıştır. İkincisi, geçmişte yol açtığı zararlara rağmen, uluslararası kuruluşların var olmasının bizzatıhi kötü bir fikir olmadığıdır. Mamafih, bu kuruluşların esas görevlerinin gerçek enformasyon ve kayıtsız şartsız yardım sağlamakla sınırlandırılması gerekir. Üçüncüsü, dışı açılmanın (küreselleşmenin), prensip olarak reddedilmemesi, ama bunun zamanlaması, derinliği/düzeyi ve özellikleri hakkındaki kararların, her bir ulusal hükümetin karar vereceği bir konu olması gerektiğidir; özellikle de siyasetçiler nitelikliyse ve ortaklığı korumak için dirayet gösteriyorlarsa.

Siyasa yapıcıların bakış açısından, Stiglitz tutarlı bir biçimde küreselleşme için dünya çapında geçerli olacak bir yönetim şeması önermiyor. Bilgili/donanımlı ve merhametli uluslararası kuruluşların gerçekleştirdiği küresel yönetim arzu edilir bir şeydir Stiglitz'e göre, ama her bir hükümet kendi yargıları doğrultusunda davranmakta özgür olmalıdır. Stiglitz, "iyi yönetim" ifadesinin karşılığı olarak, her türlü kalkınma politikasında göz önüne alınması gereken esas kriter olan adâleti önerir (üçüncü bölüm). Bununla birlikte, neyin âdil olduğunu kimin karar vereceği ve geçmiş yıllarda pek çok ulusal hükümetin dayattığı adâlet nosyonunu kabul etmeye Stiglitz'in gönüllü olup olmadığı merak konusudur.

Adâlet hakkındaki varsayımıyla tutarlı olacak biçimde, Stiglitz yalnızca âdil şartlarda ek iş alanları temin ettiği taktirde özelleştirmeyi ve liberalizasyonu cazip bulur. Dolayısıyla, şarta bağlı küreselleşme ve siyasalar yönündeki tezi, kötü yatırım da dahil olmak üzere, arzu edilmeyen şeyler olduğu taktirde maliyetleri yaymayı amaçlar. Bu yüzden, kötü müteşebbislerin başarısız olmasına izin verilmemeli, onlar para basma yoluyla kurtarılmalıdır. Bununla birlikte, Stiglitz düşük düzeydeki bir enflasyonun, yaygın fakirlik ve iç savaşa tercih edilir olduğunu belirtir. Bu, yeni bir tez değildir. Ancak para basmak suretiyle, hatalı yönetimin ve kötü işleyen bir hükümetin yol açtığı problemleri ne ölçüde çözebileceğinin ve bunun, kendini enflasyona karşı koruyama-

yan nüfus içindeki gruplar için müteşebbis faaliyetler veya adâlet için uygun müşevvikler sağlayıp sağlayamayacağını değerlendirilmesini okuyucuya bırakıyoruz.

Son Söz

Bu kitap, küreselleşme hakkındaki bir büyük yanlış anlamayı ifade eder ve buna açık bir katkı sağlar: Küreselleşme, ne neo-klâsik ne de Keynezyen görüş açısından, siyasalar tanımlamaz. İnsanların nasıl davranmak istediklerini, ne tür ihtiyat tedbirlerine sahip olmayı tercih ettiklerini veya bunlar için ne kadar para ödemeye gönüllü olduklarını bilemeyiz. Serbest piyasanın küresel bir değer olmasını savunanların buna dair söyleyecek hiçbir şeyleri yoktur, sadece hiç kimsenin bunu bilemeyeceğine inanırlar. Bu durum, IMF politikalarını ve tutarsızlıkları (sekizinci bölüm) eleştirdiği zaman profesör Stiglitz'i haklılaştırır ve aynı zamanda adâlet ve toplumsal sözleşme gibi genel kapsamlı demagojik ve tehlikeli nosyonların ötesine geçen reçeteler önerdiğinde, neden bir yanlış içinde olduğunu açıklar. Meselâ, mülkiyet haklarının meşruluğunu, toplumsal sözleşmenin meşruluğuyla birleştirdiği sekizinci bölüme bakın.

Hâlbuki, küreselleşme, dayatılan politikaları reddetme özgürlüğüyle ilgilidir. Rusya'daki tecrübenin de gösterdiği gibi, piyasa sistemi yaygın olarak kabul edilen davranış kurallarına dayanır. Stiglitz, batılı danışmanların bu kurallara zarar verdiğini veya bunları yok ettiğini belirttiği için övgüyü hak ediyor. Ayrıca bu danışmanların, merkezî siyasa yapıcılarının baskıya dayalı güçlerini sağlamlaştırılmalarına yardım ettiğini, böylece rant arama ve siyasetçilerle ortaklık kurmanın kazanç getiren bir strateji olmaya devam ettiğini vurgulamakta da haklıdır. Tabii ki, bu şartlar altında alternatif sistemlerin yüzeye çıkamaması pek sürpriz değildir, ama yazarın bu durumun küreselleşmenin kaynağı ve sonucu olduğuna inanması şaşırtıcıdır. Aksine, Rusya'da ve Sovyet İmparatorluğu'nun diğer bazı ülkelerinde küreselleşme asla oyunun adı olmamıştır. Diğer bir ifadeyle, Stiglitz oyunu ortaya koymakta ve tanımlamada başarılı olmuştur (bkz. Altı ve yedinci bölümler), ama bunun adını doğru olarak tespit etmekte aynı ölçüde başarısızdır: Neo-klâsik inşacılık.

Çeviren: A. Zeynep Kopuzlu